

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 66, Haziran/ June 2021, 337-363

MİLLİ EGEMENLİĞİN TECELLİSİNE ANADOLU'DAN BAKMAK: TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILIŞININ ANADOLU BASININDAKİ YANKILARI

Looking at The Manifestation of National Sovereignty from Anatolia: Repercussions of the Opening of the Grand National Assembly of Turkey in the Anatolian Press

(Makale Geliş Tarihi: 04.04.2021/ Kabul Tarihi: 22.04.2021)

Mesut YAVAŞ*

Öz

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletleri'nin Türk topraklarını işgal girişimleri, Türk milletinin haklı direnişiyle karşılaşmış ve millet devreye girerek istiklaline darbe vurmaya isteyen işgal güçlerine karşı bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır. Nitekim bu kapsamda Anadolu'nun kalbi konumundaki Ankara'da milli egemenliğin tecellisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi teşekkül etmiş ve Mustafa Kemal liderliğinde başlatılan Millî Mücadele'nin yürütülmesinde lokomotif görevini üstlenmiştir. Buradan hareketle bu çalışmada teşekkülüyle millet iradesinin vücut bulduğu ve Millî Mücadele'nin ivme kazandığı Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının Anadolu basınındaki yankıları ele alınmıştır. Anadolu'nun dört farklı noktasından döneme tanıklık etmiş ve Millî Mücadele'ye destek vermiş dört farklı ses Kastamonu'da *Açıksöz*, Erzurum'da *Albayrak*, Konya'da *Öğüd* ve Balıkesir'de *İzmir'e Doğru* gazeteleri bu çalışmanın ana kaynakçasını oluşturmuştur. Çalışmada Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının Anadolu'ya müjdelenmesi, açılışın Anadolu'da yaşattığı sevinç ve yapılan kutlama törenleri, Meclisin te-

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Çanakkale / TÜRKİYE. Asst. Prof., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Education, Çanakkale / TURKEY. E-mail: myavas07@gmail.com.tr / ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3560-2573>

şekülünün Anadolu için anlam ve önemi ile Anadolu'nun Meclisten beklentileri yurdun farklı noktalarından ve basının gözünden yansıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli Egemenlik, Milli İrade, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anadolu Basını, *Açıksöz*, *Albayrak*, *Öğüd*, *İzmir'e Doğru*.

Abstract

When the Entente States attempted to invade the Turkish lands after the First World War, the Turkish people got involved in a justifiable resistance and launched the struggle for independence against the occupation forces that wanted to inflict a blow on their independence. As a result, the Grand National Assembly of Turkey, rising as a manifestation of national sovereignty, was established in Ankara, the heart of Anatolia that assumed the locomotive's role for the National Struggle's conduct initiated under the leadership of Mustafa Kemal. In this regard, this study addresses the repercussions of the opening of the Grand National Assembly of Turkey, whose establishment national will came into being, and the National Struggle gained momentum in the Anatolian press. The primary materials of this study include the *Açıksöz* [Frank] in Kastamonu, *Albayrak* [Turkish Flag] in Erzurum, *Öğüd* [Advice] in Konya and *İzmir'e Doğru* [Toward Izmir] in Balıkesir, newspapers witnessing the period from four different points of Anatolia and supporting the National Struggle for newspapers played essential roles in informing, raising awareness of, and guiding the people in a world with no radio and television as means of forming public opinion. The study aims to present the announcement of the opening of the Grand National Assembly of Turkey to Anatolia, the joy it aroused and celebrations held in Anatolia, the meaning and importance of the establishment of the Assembly for Anatolia and the expectations of the Anatolia from the Assembly from the eyes of the press from different points of the country.

Keywords: National Sovereignty, National Will, Grand National Assembly of Turkey, Anatolian Press, *Açıksöz*, *Albayrak*, *Öğüd*, *İzmir'e Doğru*.

Giriş

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte Türk milletini ezmek ve onu bağımsızlığından yoksun bırakmak için bir fırsat yakaladıklarını zanneden İtilaf Devletleri, bu düşüncelerinden hareketle ülkede işgallere başlamışlardır. Nitekim İngilizler süratle harekete geçerek mütarekeye rağmen Musul'u işgale girişmiş ve 8 Kasım 1918 sabahı bir İngiliz müfrezesi Musul Hükümet Konağındaki Türk bayrağını gönderden indirerek yerine İngiliz bayrağını çekmiştir (Tansel, 1973/1: s. 42). Mütareke hükümlerine açık bir şekilde aykırı olduğu halde Musul'a yönelik yapılan

bu ilk işgal ve tecavüz hareketini, mütarekenin 7. ve 16. maddelerine dayandırılarak sürdürülen diğer işgaller izlemiştir. Bu bağlamda mütarekenin imzalanmasından henüz on gün dahi geçmeden İskenderun işgal edilmiş, Boğazlar ve bu arada Kilitbahir ile Seddülbahir arasındaki kale ve istihkâmlar da İngiliz ve Fransız kuvvetlerince ele geçirilmiştir. Çanakkale ve Gelibolu'ya da müttefik askerleri çıkartılmıştır (Gökbilgin, 2011: s. 26).

Ülkede yaşanan bu işgallerden İstanbul da nasibini almıştır. Tarihler 12 Kasım 1918'i gösterdiğinde bir Fransız Tugayı İstanbul'a ayak basmış, bunu 13 Kasım 1918'de İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinden oluşan 61 parçalık İtilaf Donanması'nın İstanbul'a gelişi ve karaya asker çıkarmaya başlaması izlemiştir (Kocatürk, 1988: s. 7). Aynı gün Boğaz'dan 11 harp gemisi ile Yunanlıların bir zırhlısı daha giriş yapmış ve böylece İtilaf Donanması'na ait İstanbul'daki toplam gemi sayısı 73'e çıkmıştır (Türkmen, 2002: s. 332). İstanbul, düşman donanmalarının limana gelmiş olmasının matemini tutarken o gün İstanbul'a gelen ve bu büyük mateme ortak olan birisi daha vardır. Bu kişi, köhne bir askeri motor ile denizin ortasına yaslanan çelik ormanın içinden geçerken yaveri Cevat Abbas (Gürer) Bey'e dönerek, "*Geldikleri gibi giderler*" diyen Mustafa Kemal Paşa'dan başkası değildir (Gürer, 2006: s. 97). Çünkü o, İngilizlerin aşırı istekleri karşısında direnmekten yana olmuş ve emrindeki kuvvetlerin takviye edilmesi halinde yaşanan tüm bu felaket ve sıkıntılara rağmen Türk milletinin sesinin duyurulmasının mümkün olabileceğine inanmıştır (Türkmen, 2001: s. 48).

İstanbul'un mütareke şartlarına aykırı olarak İtilaf Devletleri tarafından 13 Kasım 1918'de askeri anlamda kontrol altına alınması, mütarekeyi imzalayan heyet başta olmak üzere asker-sivil tüm yönetim ile halk ve Mebusan Meclisi tarafından hayretle karşılanmıştır (Türkmen, 2002: s. 333). Mebusan Meclisinin ülkede yaşanan işgallere karşı haklı olarak sesini yükseltmesi İngilizleri rahatsız etmiş ve İngilizler, Meclisin kapatılması konusunda Padişah'ı sıkıştırmaya başlamışlardır (Sarıhan, 1993: s. 69). Nitekim bir süre sonra Padişah Vahdeddin, yabancı baskısının da etkisiyle 21 Aralık 1918'de Mebusan Meclisini feshetmiştir (Tunaya, 2002: s. 11-12). Yaşanan bu durum Anayasa'ya göre seçimlerin 4 ay içinde yapılmasını gerekli kılmıştır (Sarıhan, 1993: s. 69). Oysa tarihler 4 Ocak 1919'u gösterdiğinde yeni mebus seçimlerinin barış antlaşmasının imzalanmasına kadar ertelenmesini içeren Padişah iradesi yayımlanmış ve *Takvim-i Vekayi*'de neşredilmiştir (Türkmen, 2001: s. 31).

1912 yılından beri neredeyse her yıl savaş halinde olduğu için yorgun, bitkin ve kaynakları tükenmiş halde olan Türk milleti, her şeye rağmen mütarekeyi izleyen günlerde varlığını sürdürmek için gerekli olan iradeye hala sahip olmuştur (Tansel, 1973/1: s. 142). İşte bu irade, Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve haksız bir şekilde uygulamaya konulması üzerine Türk milletini yeni bir devlet kurma konusunda harekete geçirmiştir. Bunun gereği olarak da 1919 senesi başında Anadolu ve Trakya'da yoğun bir kongre faaliyetlerine girişilmiş ve sonunda Müdafaa-i Hukuk Hareketi gelişmiştir. Bu süreçte Heyet-i Temsiliye de fiili bir hükûmet kimliği ile

ülkenin büyük bir kısmının mukadderatına hâkim olmuştur (Tunaya, 2002: s. 31). Anadolu'da gelişen bu direniş hareketi etkisini İstanbul'da da göstermiş, bunun bir sonucu olarak Damat Ferit Hükûmeti düşmüş ve yerine 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükûmeti kurulmuştur (Sarıhan, 1993: s. 69). İstanbul'da yaşanan bu hükûmet değişikliği üzerine Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararların kabul edilmesi ve Meclis-i Mebusanın toplanması şartı ile yeni hükûmetin destekleneceğini bildirmiştir. Kuva-yı Milliye ile uzlaşma taraftarı olan yeni hükûmet de bunun üzerine Mustafa Kemal ile masaya oturmaya karar vermiş ve görüşmeler 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında Amasya'da gerçekleştirilmiştir (Avanas, 1998: s. 90). Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları ile Salih Paşa ve heyeti arasında yapılan görüşmelerde seçim ve meclis sorunları üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Anlaşmalar "Amasya Protokolleri" olarak hazırlanmış ve imzalanmıştır (Tunaya, 2002: s. 14). Buna göre mebus seçimleri serbestçe yapılacak ve seçimlere hiçbir şekilde müdahale edilmeyecektir. Nitekim bu karar gereğince yapılan seçimler büyük ölçüde Müdafaa-i Hukuk teşekküllerince desteklenen adayların başarısıyla sonuçlanmıştır (Selek, 2000: s. 324, 330). Osmanlı Meclis-i Mebusanının yeniden toplanması için yapılan bu seçimlerde Mustafa Kemal Paşa da Erzurum'dan mebus seçilmiştir (Jaeschke, 1989; s. 75; Kocatürk, 1999: s. 176).

Seçimler yapıldıktan sonra Mebusan Meclisinin açılması konusu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin İstanbul Hükûmeti ile yaptığı anlaşmanın en can alıcı noktasını oluşturmuştur. Demokratik ulusçu hareketin ezici üstünlüğüyle sonuçlanan seçimler sonucunda (Akşin, 1998: s. 213, 218), Osmanlı Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920 Pazartesi günü öğleden sonra saat ikide Padişah'ın okunan bir beyannamesiyle açılmıştır (Tansel, 1973/2: s. 16). Meclisin açılış törenine 168 mebusan yalnızca 72'si katılmıştır (Sarıhan, 1994: s. 321). Bu arada Meclisin açılış vesilesiyle Mustafa Kemal Paşa da Heyet-i Temsiliye adına Meclis Başkanlığına bir tebrik telgrafı göndermiştir (Kocatürk, 1999: s. 191). Fakat Mecliste Mustafa Kemal Paşa tarafından telkin edilen ve gerekli görülen şeylerin bir kısmı gerçekleştirilememiştir. Bu bağlamda ne Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanlığına seçilmiş ne de Mecliste "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu" kurulmuştur (Tansel, 1973/2: s. 16). Meclisin 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda ise "Misâk-ı Millî" ya da "Ahd-ı Millî" Beyannamesi oluşturulmuştur (Akşin, 1998: s. 318). "Millî Yemin" anlamına gelen "Misâkı Millî", Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kabul edilmiş olan esaslar çerçevesinde Türkiye'nin kabul edebileceği barış şartlarını ortaya koymuştur (Selek, 2000: s. 341). Bu esnada "Ahd-ı Millî"nin ilan edileceği haberleri İstanbul basınını kuşkulandırmıştır. Nihayet Meclisin 17 Şubat 1920 tarihli toplantısında birinci oturuma ara verilmiş, aranın ardından ikinci oturumun hemen başında Edirne mebusu Şeref Bey'in bir takriri ile "Ahd-i Millî" oya sunulmuş kabul edilmiştir (Tunaya, 2002: s. 39). Aynı zamanda oy birliğiyle alınan kararlar bunun Avrupa parlamentoları ile basına bildirilmesi benimsenmiş ve böylece "Misâk-ı Millî" resmîyet kazanmıştır (Akşin, 1998: s. 318).

Osmanlı Meclis-i Mebusanı tarafından “Misâk-ı Millî”nin ilan edilmiş olması, İtilaf Devletleri’nde hoşnutsuzluk yaratmıştır. Nitekim Hükûmete baskı yaparak Kuva-yı Milliye’nin İstanbul’daki temsilcisi konumundaki Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi Cevat Paşa’nın azledilmesini istemişlerdir. 3 Mart 1920’de de Ali Rıza Paşa Kabinesinin istifasını sağlamışlardır (Avanas, 1998: s. 92). Meclis-i Mebusanın varlığı en çok yabancı devletleri kuşkulandırmıştır. Nitekim Meclisin susturulması için en ağır tedbire başvurarak İstanbul’u işgal etmişlerdir. Çalışmalarına devam etmekte olan Meclisi basarak, aralarında Rauf Bey gibi tanınmış Müdafaa-i Hukukçular olmak üzere mebuslardan birçoğunu tutuklamışlardır. Meclis-i Mebusanın basılması üzerine Dr. Rıza Nur Bey ve arkadaşlarının verdikleri bir önergeyle de birleşimler ertelenmiş, sonrasında ise Meclis-i Mebusan feshedilmiştir (Tunaya, 2002: s. 15-16).

Ankara’da bulunan Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa ise İstanbul’un fiilen işgal edildiği haberini Manastırlı Hamdi adlı bir telgraf memurundan öğrenmiştir. Telgrafta, 16 Mart sabahı Şehzadebaşı’ndaki Mızıka Karakolunun İngilizler tarafından basılarak oradaki askerlerle çarpışmaya girildiği ve İngilizlerin İstanbul’u işgal altına aldığı bildirilmiştir (Atatürk, 2003: s. 281; Kocatürk, 1988: s. 141; Kocatürk, 1999: s. 205). İşgal haberini alan Mustafa Kemal Paşa ilk iş olarak bu haberi ivedi olarak bütün Vali ve Mutasarrıflara, Kolordu Komutanları ile gerekli gördüğü askeri birliklere, bütün Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetlerine ve Yönetim Kurullarına bildirmiştir (Atatürk, 2003: s. 283; Tansel, 1973/2: s. 50). Mustafa Kemal Paşa, İstanbul’u işgal eden İtilaf Devletleri’nin resmi tebliğ yayımlaması üzerine de derhâl bütün Vali ve Komutanlar ile Müdafaa-i Hukuk Heyetlerine birer telgraf göndermiştir. Telgrafta, yanlış hareketlere yer verilmemesi ve gerçek duruma ters düşen heyecanlardan uzak durulması için bu gibi bildirilere asla değer verilmemesi istenmiştir (Atatürk, 2003: s. 284-285). Mustafa Kemal bunların dışında İstanbul’daki İngiliz, Fransız, İtalyan siyasi temsilcilerine, Amerikan siyasi temsilcisine, bütün tarafsız devletler Dışişleri Bakanlıklarına, Fransa, İngiltere, İtalya Mebusan Meclislerine verilmek üzere Antalya’daki İtalyan temsilciliğine hitaben birer protesto telgrafı yazmış ve bunları çeşitli vasıtalarla muhataplarına göndermiştir (Atatürk, 2003: s. 285; Gökbilgin, 2011: s. 605; Tansel, 1973/2: s. 51).

Mustafa Kemal Paşa bu arada İstanbul’un işgali üzerine Ankara’da bir meclisin toplanması gerektiğini 17 Mart günü bir fikir yoklaması şeklinde Kolordu Komutanlarına ve Valiliklere bildirmiştir (Selek, 2000: s. 347). Kendisi bu konuda komutanlar ile yaptığı telgraf yazışmalarında Ankara’da toplanacak meclisin ilk anda rejimi değiştirme yetkisine sahip olmasını istediğinden bu meclis için “Meclis-i Müessesan” yani “Kurucu Meclis” tabirini kullanmıştır. Fakat bu tabirin kullanılmasındaki maksadını yeterince açıklayamadığı ya da açıklamak istemediğinden ve bu tabir halkın da alışık olmadığı bir deyim olduğundan Erzurum ve Sivas’tan uyarılmış, o da bunun üzerine “olağanüstü yetkiye sahip bir meclis” deyimini kullanmakla yetin-

miştir (Atatürk, 2003: s. 287-288). Heyet-i Temsiliyenin bu dönemde gerçekleştirdiği en önemli hareket ise 19 Mart 1920 tarihli “İntihabat Tebliği”nin yani Seçim Beyannamesi’nin yayımlanması olmuştur. Çünkü artık Mebusan Meclisinin İstanbul’da toplanmasına imkân kalmamış ve bu durumda Anadolu’nun güvenilir bir yerinde, Ankara’da fevkalade salâhiyetli, olağanüstü yetkiye sahip, bir meclisin kurulması zaruri olmuştur (Tunaya, 2002: s. 49-50). Mustafa Kemal Paşa tarafından 19 Mart 1920’de Valiliklere, Bağımsız Sancaklara ve Kolordu Komutanlıklarına gönderilen Seçim Tebliği’nde, seçimlerin hangi esaslar çerçevesinde yapılacağı belirtilmiştir. Nitekim bu bağlamda memleket işlerini idare etmek ve denetlemek üzere Ankara’da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanacağı bildirilmiştir. Seçim Tebliği’nde ayrıca seçimlerde sancakların esas alınacağı, her sancaktan beş üyenin seçileceği, meclis üyeliğine her parti, zümre ve dernek tarafından aday gösterilebileceği, seçimlerin gizli oyla ve salt çoğunluk esasına göre yapılacağı belirtilmiştir. Tebliğde son olarak da seçimlerin en geç on beş gün içinde Ankara’da çoğunlukla toplanmayı sağlayacak şekilde tamamlanması istenmiştir (Atatürk, 2003: s. 288-289). Diğer yandan Osmanlı Meclis-i Mebusanı üyelerinden Ankara’ya gelenlerin de yeni Meclise mebus olarak katılabilecekleri kararlaştırıldığından (Selek, 2000: s. 349), İstanbul’daki bazı mebuslar daha önceden kendilerine tebliğ edilen karar doğrultusunda belirli parolalar ile Üsküdar Sultantepe’de bulunan Özbek Dergâhına müracaat ederek o vasıta ile Anadolu’ya geçirilmeye başlanmışlardır. Fakat bir süre sonra İngilizler bu yolu keşfetmişler ve dergâhı basarak kapatmışlardır (Kansu, 1988: s. 557). Buna rağmen Meclis-i Mebusan Başkanı Celalettin Arif Bey, Dr. Adnan (Adivar) Bey, Halide Edip Hanım, Çerkez Reşit Bey ve diğer bazı isimler bu süreçte kılık değiştirerek Anadolu’ya geçmeye başlayan mebuslardan bazıları olmuşlardır (Sarıhan, 1994: s. 436).

Bu esnada bir yandan İstanbul’dan kaçabilen mebusların Ankara’ya gelişleri sürerken, diğer yandan da 19 Mart 1920 tarihli talimat gereğince memleketin her tarafında süratle ve ciddiyetle seçimler yapılmaya başlanmıştır. Her ne kadar bazı yerlerde kısa ve uzun süreli kararsızlık ve direnişler yaşansa da sonunda bütün seçim bölgeleri mebuslarını seçerek, gecikmeli de olsa, Büyük Millet Meclisine göndermişlerdir. Meclisin açılması konusunda acele eden Mustafa Kemal Paşa, nihayet Ankara’ya gelebilen mebusların sayısını yeterli görmüş ve bunun üzerine Büyük Millet Meclisinin 23 Nisan 1920 Cuma günü açılmasına karar verilmiştir. Bu karar Mustafa Kemal tarafından Heyet-i Temsiliye adına 21 Nisan 1920 tarihinde yayımlanan bir tebligatla Kolordulara, bazı Tümen Komutanlıklarına, bütün Valiliklere, Bağımsız Sancaklara, Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetlerine ve Belediye Başkanlıklarına duyurulmuştur (Atatürk, 2003: s. 292, 294-295; Gökbilgin, 2011: s. 639). Mustafa Kemal Paşa, 22 Nisan 1920’de Heyet-i Temsiliye namına bütün Valiliklere, Müstakil Sancaklara, Kolordulara ve bazı komutanlara yönelik bir başka tebliğ daha yayımlamıştır. Bu tebliğde, Allah’ın lütfuyla Nisan’ın 23’üncü Cuma günü Büyük Millet Meclisinin açılarak çalışmaya başlayacağı, o günden itibaren askeri ve sivil bütün

makamlar ile bütün milletin tek merciinin Büyük Millet Meclisi olacağı bildirilmiştir (Atatürk, 2003: s. 295; Kocatürk, 1988: s. 153; Kocatürk, 1999: s. 214).

Nihayet 23 Nisan 1920'de ülkenin ve milletin mukadderatını üzerine alacak bütün siyasi, askeri ve hukuki yetkileri ve kuvvetleri kendinde toplayacak olan “olağanüstü yetkilere sahip” Türkiye Büyük Millet Meclisi Ankara'da açılmıştır (Tunaya, 2002: s. 16,61). Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışına katılan mebus sayısı net olarak belirlenememiştir. Mazhar Müfit Kansu, ilk açılışta Mecliste hazır bulunan mebusların sayısını 115 olarak vermiş ve bunlardan 50'sinin kalpaklı, 41'inin fesli ve 21'inin de sarıklı olduklarını belirtmiştir (Kansu, 1988: s. 570). Oysa Sabahattin Selek'e göre ise, Meclis-i Mebusandan gelenler hariç olmak üzere her sancaktan çıkacak mebus sayısına göre 23 Nisan günü 169 kişinin Meclise katılmış olması gerekmektedir. Hâlbuki İstanbul'dan gelen mebuslar da dâhil olmak üzere o gün Meclisin açılışında 120 kişi hazır bulunmuştur. Bütün gayretlere rağmen mebus seçimleri Meclisin toplanacağı 23 Nisan 1920 tarihine kadar tamamlanamamıştır. Seçimlerin daha sonra tamamlanmasıyla da ülkenin uzak yerlerinden gelen mebusların Meclise katılmaları peyderpey mümkün olabilmıştır (Selek, 2000: s. 350).

Türkiye Büyük Millet Meclisinin çalışmalarına başlamasıyla birlikte Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920 tarihinde yaptığı konuşmada Meclisin açılışının ne anlam ifade ettiğini şu sözleriyle dile getirmiştir: “*Bugün vatanımızda bir kudret-i millîye varsa, o ceryan felaketlerden mütenebbih (uyanık) olan milletin kalbi ve dimağından doğmuştur*” (İnan, 2011: s. 145). Paşa, yine aynı tarihli bir diğer konuşmasında ise devlet görev ve sorumluluğunun Heyet-i Temsiliyeden alınarak Meclise devredilmesini istemiştir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmasında Meclise, “*Bu dakikadan itibaren teklif ediyorum, derhâl memleketin mukadderâtını üzerinize alınız*” demiştir (Kocatürk, 1988: s. 155). Meclisin açılması ülkede sevinçle karşılanmış ve millet, iradesinin vücut bulduğu Meclisinden büyük beklentiler içine girmiştir. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi de bu beklentileri akim bırakmamış, milletin ve ülkenin mukadderatını üzerine alarak Milli Mücadele'yi başarıyla sonuçlandırmıştır.

1. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Açıksöz Gazetesindeki Yankıları

A. Kuzeybatı Anadolu'nun En Etkili Sesi Açıksöz Gazetesi

Açıksöz gazetesi Kastamonu Lisesinin son sınıf öğrencileri Hüsni (Açıksöz), Ahmet Hamdi ve Tahir (Karaoğuz)'un gayretleriyle Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasından çok kısa bir süre sonra, 15 Haziran 1919 tarihinde Kastamonu'da yayın hayatına başlamıştır (Coşar, 1964, s. 89, 91). *Açıksöz*'ün yayımlanmaya başladığı ilk dönemde sahibi ve sorumlu müdürü Hüsni Bey olmuştur. Sonrasında ise Ahmet Hamdi Bey gazeteyi sahiplenirken, Hüsni Bey de gazetenin sorumlu müdürlüğünü üstlenmiştir. *Açıksöz* yayımlanmaya başladığı ilk anda haftada yalnızca bir gün ve bir sayfa olarak basılmıştır. Kastamonu'nun Kuva-yı Milliye'ye katıldığı 16

Eylül 1919 tarihinden itibaren ise haftada iki gün olarak çıkarılmıştır. İstanbul gazetelerinin Anadolu'ya girişinin yasaklanmasından sonra da her gün yayımlanmaya başlanmıştır (Öztoprak, 1981: s. 10). Bu dönemde güçlü bir potansiyele sahip olan Kastamonu gençliği de özellikle *Açıksöz* gazetesinin yayın hayatına başlamasından sonra onun etrafında toplanmak için harekete geçmiştir (Eski, 1995: s. 10). Mücadelenin daha yeni başlamakta olduğuna inanmış olan bu gençler, etrafında kenetlenedikleri *Açıksöz*'ü Anadolu'da başlayan ihtilalin kudretli bir kürsüsü haline getirmek için süratle işe girişmişlerdir (Coşar, 1964, s. 98).

Açıksöz gazetesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışından sonra da Ankara'daki Meclisi halka tanıtmak, kitlelerin ona bağlanmasını sağlamak için sürekli olarak yayınlarına devam etmiştir. Cumartesi günü dışında haftanın her günü çıkacağı duyurduğu 9 Mart (1920) tarihli nüshasında, "*Gazetemiz Kuva-yı Milliye ile doğmuş ve Kuva-yı Milliye'nin cereyanı-inkişaf ve terakkisini takip etmiştir*" ifadelerine yer vermiştir. Milli Mücadele'nin bu ateşli gazetesi (Coşar, 1964, s. 101, 106), Kuzeybatı Anadolu'nun en etkili gazetesi statüsünü kazanmış ve Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin de yayın organı durumuna gelmiştir (Öztoprak, 1981: s. 10). İlk sayısından itibaren Mustafa Kemal yanlısı bir politika izleyen *Açıksöz*, bütün Batı Karadeniz Bölgesi'ne hitap etmiş ve bölge halkının siyasi, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Gazetenin idarehanesi bu dönemde Kastamonu'daki aydınların bir karargâhı gibi çalışmıştır. Mehmet Akif başta olmak üzere İsmail Habib Sevük, Mustafa Necati ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi edebiyat ve tarih alanında söz sahibi olmuş isimler Kastamonu'da kaldıkları süre içinde *Açıksöz* idarehanesini merkez edinmişler ve gazetede yazılar kaleme almışlardır (Eski, 1995: s. 3).

Milli Mücadele döneminin Kuzeybatı Anadolu'dan yükselen gür sesi *Açıksöz* gazetesi, İstiklal Harbi'nden sonra da yayımlanmaya devam etmiştir. Gazete 1932 yılında beş yıllığına okuyucularına veda etmiş, Hüsnü (Açıksöz) 1937 yılında gazetesini bu defa *Doğrusöz* adı ile okuyucularıyla buluşturmuştur. Kendisi iki yıl sonra Kastamonu milletvekili seçilen Hüsnü Bey, aynı yıl içinde vefat etmiştir. Hüsnü (Açıksöz)'ün vefatı üzerine ise *Doğrusöz* gazetesi el değiştirmiştir (Coşar, 1964, s. 89, 91).

B. Açıksöz Gazetesinin Dilinden Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Anlam ve Önemi

Milli Mücadele döneminin Kuzeybatı Anadolu'dan yükselen gür sesi *Açıksöz* gazetesinin Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışına duyarsız kalması beklenilemezdi. Nitekim öyle de olmuş ve gazete bu tarihi olayı, "*Meclis-i Millî-i Kebir*" başlığıyla sayfalarına taşımıştır. Bu konuyla ilgili olarak kaleme alınan makalede ilk olarak İngilizlerce *Osmanlı Mebusan Meclisine* yapılan saldırı eleştirilerek, *Meclis-i Millînin* gaddarca ve haince saldırıya uğramasının âleme fazilet ve medeniyet vermekle övünen İngilizlerin meşrutiyet ve medeniyet tarihinde büyük bir leke olarak

kalacak bir hadise olduğu ifade edilmiştir. Akabinde ise bu olayın zaten kaynama ve galeyan halinde olan Müslümanların genelini bütünüyle etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca mebusların saygınlığına ve günümüzdeki anlamıyla kürsü dokunulmazlığına da göndermeler yapılarak, her memleketin meşrutiyet kanununda mebusların şahsen saygıdeğer kabul edildikleri hatırlatılmış ve hiç bir mebusun millet kürsüsünde söylediği sözden dolayı sorumlu tutulmayacakları vurgulanmıştır.

Makalenin devamında milletler için meclislerin önemine vurgu yapılarak, parlamentoların mensup olduğu milletin hâkim kuvvetini gösteren bir organ olduğunun altı çizilmiş, hürriyet hakkı ve hâkimiyeti olmayan bir millet meclisi ile hükûmetin milletin milli iradesiyle değil zalim devletin emriyle hareket edeceği dile getirilmiştir. Makalede milli egemenlik sınıflandırmış ve buna göre milletlerin ya kendi kaderine hâkim oldukları ya da diğer bir milletlerin arzu ve emrine tâbi buldukları belirtilmiştir. Diğer yandan Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluş gayesine ve görevlerine de değinilerek, milletin mukadderatını tayin ve tespit edecek ve milli varlığını muhafaza eyleyecek *Büyük Meclisin* meydana getirildiğinin görüldüğü ifade edilmiştir. *Açıksöz*'ün makalesinde Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisinden beklentiler de dile getirilmiştir. Nitekim bu bağlamda kanun yapma ve yürütme kuvvetlerini kendinde toplayan bu muhterem Meclisin Azerbaycan, Ardahan ve belki de İran ve Afganistan delegelerinin de katılımıyla bir *Millî-yi Kebîrden* ziyade bir *Şûrâ-yı Kebîr* hâlini alacağı ve bu suretle bütün kavimlerin Avrupa Hıristiyanlarının esaret zincirlerini kıracağı tedbirler hazırlayacağı belirtilmiştir. Büyük Millet Meclisinin açılmasının her tarafta olağanüstü heyecana sebep olduğu ve fevkalade şekilde dikkatle takip edildiği bildirilerek, *Meclis-i Kebir-i Millînin* alacağı kararlardan ve bu kararların gerçekleşmesinden ümitli olduğu dile getirilmiştir.

Açıksöz'ün makalesinde bir kez daha Meclisten beklentiler sıralanmıştır. Buna göre Meclis, alacağı kararlarla pek yakında zorba devletlerin görünmeyen ve kahreden topları altında esaret zamanlarını türlü korku ve endişeyle geçiren muazzam Hakan ve şerefli Halife'ye hürriyetlerini iade edecektir. Ayrıca milli arzuyu tatmin ve hâkimiyet-i milliyeyi temin edecek bir hükûmet vücuda getirecek ve bu suretle gerek Türk vatanının, gerekse İslam âleminin kurtarılması ve selamete kavuşması sağlanmış olacaktır. *Açıksöz*'e göre Heyet-i Temsiliye, Meclisin açılışına müteakip bütün idari ve askeri makamların müracaat merciinin *Meclis-i Kebir* olduğunu duyurmakla, adı geçen Meclisin salâhiyet ve tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Bundan sonra bütün kuvvetleri kendinde toplayan hür ve muhterem Meclis; tabii olarak bütün yabancı tesirlerden, siyasi ihtiraslardan ve arzularından uzak olarak yalnız vatanın ve İslamiyet'in kurtuluşunu düşünecektir. Ayrıca ebedî payitaht İstanbul ile ele geçirilmiş bulunan mazlum vilâyetlerin çok geçmeden kurtuluşu için gerekli tedbirleri kararlaştıracaktır. *Açıksöz*'ün makalesinde karanlık esaret asırlarında bile birçok milletler idare etmiş olan milletimizin bu medeniyet asrında kendi iradesine hâkim olmaktan feragat edemeyeceği vurgulanmış ve görülen ulvi milli gösterilerin de bunun pek büyük bir şahidi olduğu ifade edilmiştir. Makalede kim ne derse desin ve

hırs sahipleri ile münafıklar ne suretle başka bir anlam verirlerse versinler, Anadolu ve İstanbul ahalisinin yekvücut olarak yaralı vatanın başucunda saygıyla ve hürmetle saf bağlanmış olarak toplandığına dikkat çekilmiş ve bunun güneş gibi aşikâr bir hakikat olduğu belirtilmiştir.

Açıksöz gazetesinin bu uzun soluklu makalesi Türkiye Büyük Millet Meclisine yönelik bir mesajla son bulmuştur. *Açıksöz*'ün mesajında yaralı vatanının başucunda hürmetle saf bağlanmış olarak toplanan yekvücut halindeki Anadolu ve İstanbul ahalisinin *Meclis-i Kebir-i Millînin* vereceği sözlü ve yazılı emirleri beklemekte olduğu bildirilmiştir (*Açıksöz*, 25 Nisan 1920, s. 1). *Açıksöz* gazetesinin mesajında yer verilen bu ifade, Türk milletinin tek yürek halinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin emrine amade olduğunu vurgulaması bakımından önem arz etmektedir.

C. *Açıksöz* Gazetesinin Penceresinden Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Kastamonu'daki Yankıları ve Yapılan Törenler

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı Anadolu'nun birçok ilinde olduğu gibi Kastamonu'da da sevinçle karşılanmıştır. Nitekim *Açıksöz* gazetesi yaşanan bu sevincin şehirdeki yankılarını "*Merasim-i Tebrîkiye*" başlığıyla sayfalarına taşımıştır. Gazetenin haberine göre, *Meclis-i Millî-i Kebirin* Cuma günü Ankara'da açılması münasebetiyle bu kutlu günde bütün camiler ve mescitlerde Mevlid ve Buhari-i Şerif okunmuştur. Ayrıca yasama ve yürütme kuvvetlerini kendinde toplayan *Büyük Meclisin* muvaffak olması için dualar edilmiştir. Namazın kılınmasına müteakip ise Hükûmet Konağında tebrik merasimi düzenlenmiş ve mukadderatına hâkim umum her Türk ve Müslüman milleti gibi Kastamonu ahalisi de bu mukaddes günü hürmetle kutlamıştır (*Açıksöz*, 25 Nisan 1920, s. 1). *Açıksöz* gazetesinde yayımlanan bu haber, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasından duyulan memnuniyetin ve yaşanan sevincin Kastamonu'daki yansımaları göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu haberden de anlaşılmaktadır ki Meclisin açılışı Anadolu'nun diğer vilayetlerinde olduğu gibi Kastamonu'da da halkın ve mülki erkânın katılımıyla tek yürek halinde hem dini hem de resmi törenlerle kutlanmıştır.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Albayrak Gazetesindeki Yankıları

A. Doğu Anadolu'nun Yükselen Sesi Albayrak Gazetesi

Albayrak gazetesi ilk olarak 14 Mart 1913 (1 Mart 1329) tarihinde Erzurum'da yayımlanmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki Fırkası tarafından yayımlanan gazetenin ilk dönemi, Erzurum'un Ruslar tarafından işgal edilmesiyle son bulmuştur (Selvi, 2000: s. 47). Gazeteyi İttihat ve Terakki Partisinin yayın organı olarak kuran kişi Selim Polat adında aydın bir genç olmuştur (Öztoprak, 1981: s. 9). *Albayrak*, 14 Mart 1913-11 Nisan 1915 tarihleri arasında kapsayan birinci döneminde 93 sayı olarak basılmış, ancak bu nüshalardan yalnızca 2 sayı günümüze kadar gelebilmiştir (Akbulut, Aslan, Y., Aslan, B., Başak ve Erdem, 2012: s. VIII).

Erzurum ve Elviye-i Selâse'nin teşkilatlanması konusunda önemli kararların alındığı İkinci Ardahan Kongresi'nde, Milli Mücadele konusunda gerek yurt içindkileri bilgilendirmek gerekse yurt dışındakilere çeşitli yayınlar ve resmi belgelerle milli hakları tanıtmak için Erzurum'da *Albayrak* gazetesinin çıkarılmasına karar verilmiştir (Selvi, 2000: s. 46). Gazetenin yeniden yayın hayatına başlamasının en önemli sebebi, Mondros Mütarekesi ile birlikte ülkede işgallerin başlaması ve özellikle de Doğu vilayetlerinin Ermenilere verileceği endişesi olmuştur. Bundan dolayı gazetenin ilk sayılarından itibaren 122. sayıya kadar “*Vilâyât-ı Şarkıyye Ermenistan Olamaz*” sloganı manşet yapılmıştır. 122. sayıdan itibaren ise “*Vilâyât-ı Şarkıyye Türk'ün Anavatanıdır*” sloganı kullanılmaya başlanmıştır (Akbulut vd., 2012: s. VII). *Albayrak* gazetesinin 5 Mart 1919-21 Şubat 1921 tarihlerini içeren ikinci dönemi, Milli Mücadele'nin de en sıkıntılı günlerini kapsamıştır. *Albayrak* bu dönemde tam ve düzenli olmasa da 92. sayıya kadar Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere önceleri haftada iki gün, sonraları ise yalnızca Pazartesi günleri olmak üzere haftada bir gün olarak 132 sayı yayımlanmıştır. Gazetenin başlığında 123. sayıya kadar “*Türk gazetesidir*” şeklinde yazarken, bu sayıdan itibaren “*Halkçı Türk gazetesidir*” ifadesine yer verildiği görülmüştür (Akbulut vd., 2012: s. VIII).

***Albayrak* gazetesini tekrar çıkararak ikinci dönemini başlatan ve gazetenin devamını sağlayan kişi, Süleyman Necati Bey olmuştur** (Coşar, 1964, s. 193-194). Gazetenin yazı kadrosunda Süleyman Necati (Güneri) Bey'in dışında Cevat (Dursunoğlu), Mithat (Turanlı) ve Müştak Sıtkı (Dursunoğlu) Beyler görev almışlardır. Gazetenin başyazarı ve sahibi Süleyman Necati Bey olmuştur. Kendisi milletvekili seçilip Erzurum'dan ayrıldıktan sonra gazetede başyazarları ekseriyetle Mithat ve Müştak Sıtkı Beyler kaleme almışlardır (Akbulut vd., 2012: s. VII-VIII). *Albayrak* gazetesi, Cevat Dursunoğlu'nun da ifadesiyle Milli Mücadele'nin temelinin atıldığı, hür ve bağımsız yaşama iradesinin beldesi, coğrafyayı “vatan”, kalabalıkları “millet” yapan ruh ve kudretin barınağı Erzurum'un (Dursunoğlu, 1998: s. 5), Mondros Mütarekesi'ne tepkisinin bir sonucudur. *Albayrak*, mütarekenin **zihniyetine karşı savaşmak amacıyla yayımlanmaya başladığı ilk günden itibaren vatanın tüm menfaatlerini her türlü şahsi ve bölgesel menfaatlerin üzerinde tutmaya özellikle ihtimam göstermiştir** (Coşar, 1964, s. 199). Milli Mücadele döneminin en önemli yayın organlarının başında gelen ve Erzurum Kongresi'nin sözcülüğünü de üstlenmiş olan gazete, vatanın bütün parçalarını aynı kıymette görerek yalnızca Doğu vilayetlerinin değil, vatanın tamamının kurtuluşu için sonuna kadar yılmadan ve fedakârca büyük bir mücadele vermiştir. Davası bütün vatan olan *Albayrak*, işgale uğrayan her vatan köşesinin sıkıntılarını kendi derdi olarak görmüş, mücadelesini de Türkiye'nin birliği ve bütünlüğünü savunmak ve işgaller karşısında Türk milletini uyarmak üzerine yapmıştır (Akbulut vd., 2012: s. VII-VIII).

Erzurum'da Müdafaa-i Hukuk fikrinin ruhu ve Doğu Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye (Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye) Cemiyetinin yayın organı haline gelen ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin en etkili propaganda aracı olan

Albayrak'ın (Öztoprak, 1981: s. 9) ikinci dönem yayın hayatı, 1921 yılının ilk aylarında sona ermiştir. Öncesinde, 1920 yılının sonlarına doğru, gazetede kopmalar olmuştur. Öyle ki *Albayrak*'ın Milli Mücadele'nin sonuna kadar görevini yerine getirmesini imkânsız kılacak boşanmalar yaşanmıştır. Gazetenin tek sorumlusu Mithat (Turanlı) Bey'in yaydığı ayrılıkçı fikirler vesilesiyle Kazım (Karabekir) Paşa tarafından tutuklanmasıyla da *Albayrak* gazetesi kapanmıştır (Coşar, 1964, s. 199). Fakat Anadolu'nun sayılı büyük gazetelerinden biri olma özelliğine sahip olan *Albayrak*'ın kapanması yalnızca Erzurum için değil, çevresi ve bütün Türkiye için önemli sorunlar yaratmıştır. Çünkü o devrin Türkiye'si için matbuat çok şeyler ifade etmektedir ve cephedeki asker kadar önem taşımaktadır. Buradan hareketle *Albayrak* gazetesinin kapanmasından sonra onun bıraktığı boşluğu doldurma çabalarına girişilmiştir. "Şarkta namus ve ırfanına pek güvenilir bir gazete"nin yayımlanması düşüncesi her zaman aklını meşgul eden Kazım Karabekir Paşa'nın girişimleri nihayet meyvesini vermiş ve Karabekir Paşa, *Albayrak*'ın kapanmasından üç dört ay sonra 25 Ağustos 1921 tarihinde Sarıkamış'ta *Varlık* gazetesini çıkartmayı başarmıştır (Akbulut, 2006: s. 126-127, 133). Böylece *Albayrak*'ın kapatılmasıyla ortaya çıkan bölgenin matbuat boşluğu doldurulmaya çalışılmıştır.

B. Albayrak Gazetesinin Gözünden Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Anlam ve Önemi

Milli Mücadele'nin doğudan yükselen gür sesi *Albayrak* gazetesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışını 26 Nisan 1920 tarihli nüshasında "*İkinci Millet Meclisi*" başlığıyla okuyucularına duyurmuştur. Gazetenin önemli kalemlerinden ve Milli Mücadele'nin fikir kahramanlarından Sıtkı Bey, *Müştak Sıtkı* imzasıyla yayımladığı makalesinde bu konuyu ele almıştır. Sıtkı Bey makalesinde İstanbul'un işgalini ve Meclisin basılmasını Türk milletinin beynine vurulan bir darbe olarak nitelendirilmiş ve işgal kuvvetlerinin Türk aydınlarını tutuklamalarına tepki göstermiştir. İstanbul surları arasında aydınlarını toplamakla Türk milletinin müdafaa dilini kurutacağını zannedenlere, milletin Ankara'da topladığı *İkinci Millet Meclisi* ile cevap verdiğini bildirmiştir.

Sıtkı Bey makalesinde millet-meclis ilişkisine, Türk milleti ve Türkiye Büyük Millet Meclisi arasındaki duygusal bağa da değinmiş ve Türk milletinin Büyük Millet Meclisine takip edeceği yolun keşfini tevdi ettiğini ve bunu yaparken de damarlarındaki kanı, kalbindeki imanı gösterdiğini aktarmıştır. Millet Meclise dayanak noktasını göstermekle hak ve adaletin muazzez kapısından kurtuluş yollarının aranması görevini Meclise bıraktığını bildirmiştir. Ayrıca Türk milletinin ihmallerin, ertelemelerin, şahsî düşüncelerin, sığ görüşlerin, hatta ders almaların şimdiye kadar pek çok acısını çekmiş olduğunu ve yarasını da almış bulunduğunu hatırlatmıştır. Makalesinde Türk milletinin kendisini uçurumlara sürükleyen hain evlat elleriyle karşılaştığı gibi, birçok da heybetli ve kudretli devirler hazırlayan kıymetli evlat

başlarını sinesinde taşıdığına dikkat çeken Sıtkı Bey, fakat hiçbirisinin bugün Meclisin bulunduğu vaziyetin hassaslığı ve ehemmiyeti kadar ince bir vazifeyle yüz yüze gelmediklerini vurgulamıştır. Hayat yolunda iki şeyin var olduğuna dikkat çekmiş ve bunlardan birinin zilletin, esaretin ve nihayet ölümün kanlı dişleri olduğunu; diğlerinin ise kurtuluşun, hürriyetin ve ebedî hayatın şanlı ufukları olduğunu bildirmiştir. Sıtkı Bey makalesinde Türkiye Büyük Millet Meclisine bir uyarıda bulunmuş ve Meclisin hâlis ve temiz bir niyet ve ulvi yardımla çizeceği programların, ızdırıp içinde kıvranan Türk illerini ikinci hedefe ulaştıracağını, Allah korusun temennisiyle bunun aksi bir hareketin yaşanması halinde ise birinci hedefin kanlı dişleri arasında onu mahvedeceğini hatırlatmıştır. O zaman da Allah'ın ve tarihin lanetleri önünde cihana yedi bin senelik bir saltanattan hazin bir feryat kalacağına dikkat çekmiştir.

Sıtkı Bey makalesinin son kısmında milletvekillerinin karakterlerine ve Anadolu'nun kendilerinden beklentilerine değinmiştir. Nitekim milletvekillerinin seçilirlerken şüphesiz ruhlarında güzellik, iyilik ve fedakârlık hislerinin çarptığı görülmektedir. Seçildiklerini ve milleti ikinci bir yola sürükleyecek hareketin kendilerinden beklenilmediğini dile getirmiştir. Onların tarihin büyük sesini boğacak, masum göğüslerde hıçkırıklar yaratacak yaradılıştan olmadıklarını, Anadolu'nun da hiçbir zaman içinden nankör evlat doğurmadığını vurgulamıştır. Yine Anadolu'nun bütün milletvekillerini kendi kalbinde çarpan vatan sevdası, istiklâl emeliyle donanmış bildiğini ve asrın, zamanın, hâdiselerin gereklerinden istifade edeceklerine, fırsatlar önünde bir dakika dahi vakit kaybetmeyeceklerine sağlam bir şekilde inandığını ve bundan emin olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Anadolu'nun kendilerinden, hayatlarında yüzleşecekleri karşısına dikilen ürkütücü hayallere gözleri bakarken, ellerinin vicdanları üstünde titremesini ve her sadânın kalplerinden gelmesini beklediğini, her türlü manasıyla kendilerinden “*fenâ fi'l-vazife*” yani vazifede yok olmalarını istediğini ifade etmiştir. Böylece onlardan görevlerini yaparken tamamen görevlerine odaklanmaları ve vazifeleri dışında hiçbir şeyle meşgul olmamaları talep edilmiştir.

Sıtkı Bey makalesinin son cümlesinde Meclisin de Anadolu'dan beklentileri olabileceğine dikkat çekmiş ve Meclisin çizeceği programların uygulanmasını Anadolu'dan, onun fedakârlığından bekleyebileceklerini hatırlatmış ve Allah yardımcımız, talih yaverimiz olsun duasıyla makalesine son vermiştir (Albayrak, 26 Nisan 1920, s. 1; Akbulut vd., 2012: s. 262-263). Sıtkı Bey'in bu son ifadesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin alacağı kararların yerine getirilmesi konusunda Anadolu'nun her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olduğunun duyurulması bakımından önem arz etmektedir.

C. Albayrak Gazetesinin Penceresinden Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Erzurum'daki Yankıları ve Yapılan Törenler

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Erzurum'da da coşkuyla kutlanmıştır. Nitekim bu konuda *Albayrak* gazetesinde

çıkan “*Merâsim Tafsilâtı*” başlıklı haberde, bir önceki Cuma günü Ankara’da toplanan *İkinci Millet Meclisinin* açılış gününe tesadüf ettiği için Erzurum’da bir tebrik merasiminin yapıldığı duyurulmuştur. Haberde, bu tarihi günün önemine de vurgu yapılmış ve Meclisin açıldığı o günün İstanbul’un işgali üzerine kötü bir tecavüze uğrayan *Birinci Meclis-i Milliden* sonra yaşanan buhranlı günlerin ve karışıklıkların sonunu ilan eden bir gün olduğu ve gerçekten Türk tarihinin eşsiz bir sahifesini oluşturduğu vurgulanmıştır. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisinin açıldığı bu tarihi günün Türk tarihindeki anlam ve önemi çok net bir şekilde ortaya konulmuştur.

Diğer yandan aydınların tutuklanmalarına tepki gösterilmiş ve bir milletin müdafaa haykırışını, direniş çığlığını onun bir kısım aydınlarını toplamakla, hapsedmekle ve memleketinden uzaklaştırmakla kesmenin elbette mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bundan dolayı da yeni bir seçimle *İkinci Meclisini* anayurdunun aziz bir köşesinde toplamaya karar veren Türk’ün, kısa bir müddet zarfında bu arzusunu başardığı ve Nisan’ın yirmi üçüncü günü *İkinci Millet Meclisini* açtığı ifade edilmiştir. Bugüne tesadüf eden Cuma gününde her vilayetin Cuma namazına müteakip Hatmi Şerif ve Mevlid-i Nebî okuyarak kutlama merasimini ifa ettiği aktarılmıştır. Haberde Türk aydınlarının birer birer tutuklanmaları milletin direniş konusundaki çığlığını kesmeye yönelik bir girişim olarak değerlendirilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı tüm bu yapılanlara karşılık Türk milletinin adeta tokat gibi bir cevabı olarak nitelendirilmiştir.

Albayrak gazetesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması vesilesiyle Erzurum’da yapılan kutlamalara da haberinde yer vermiştir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak *Albayrak*’ta çıkan haberde, o gün Erzurum’da düzenlenen program münasebetiyle Narmanlı Câmi-i Şerîfi’nde toplanılarak Hatim ve Mevlid-i Nebî okunduğu; sonrasında da halkıyla, askeriyle ve mektepleriyle bütün Erzurumluların törene katıldıkları aktarılmıştır. Aynı haberde Hükümet Konağı önünde bir araya gelen halka, gazetenin de yazarlarından olan Albayrak Mektebi Müdürü Mithat Bey’in etkili ve güzel bir konuşma yaptığı dile getirilmiş ve Mithat Bey’in tören için bir araya gelen halka hitaben yaptığı konuşması “*Mithat Bey’in Nutku*” başlığıyla okuyuculara aktarılmıştır.

Gazetenin haberine göre Mithat Bey konuşmasında Meclisin görevlerini sıralamış ve bununla ilgili olarak Büyük Millet Meclisini milletin bütün haklarını muhafaza ve müdafaa ile vazifelendirdiklerini ve *Meclis-i Âlinin* açılış gününün de hakikî bayramlardan olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasının sonunda ise mahfuziyeti vaat olunmuş bulunan İslâmiyet’e zafer, Meclise de başarı dilemiş ve İlâhi iradeye uyarak birlik ve kardeşliklerini ispat eden Müslümanları tebrik etmenin bir görev olduğunu dile getirmiştir. Mithat Bey konuşmasını “*Allah yardımcımız olsun!*” duasıyla tamamlamıştır. Bu konuşma metninden de anlaşılmaktadır ki Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin bütün haklarını muhafaza ve müdafaa etmekle görevlendirilmiştir. Böylece milletin, Anadolu’nun, meclisinden beklentilerine tercüman olunmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisinin açıldığı günün hakiki bayramlardan biri

olarak nitelendirilmesi ise bu tarihi güne verilen önemi göstermesi açısından dikkate değerdir.

Mithat Bey'in konuşmasından sonra vatanın ve milletin selameti, saltanat ve hilafetin kurtuluşu için dua edilmiştir. Duaya müteakip ise Valilik Makamına geçilerek tebrikler sunulmuş, askerler ve mektepler tarafından Kolordu Dairesi önünde bir resmigeçit töreni yapılarak kutlama merasimine son verilmiştir (Albayrak, 26 Nisan 1920, s. 1-2; Akbulut vd., 2012: s. 262-264). Tüm bunların neticesinde *Albayrak* gazetesinde yayımlanan haberden de anlaşıldığı üzere Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı Anadolu'nun diğer vilayetlerinde olduğu gibi Erzurum'da da hem dini, hem de resmi törenlerle kutlanmıştır. Erzurum halkı askeriyle sivilileyle, genciyle yaşlılarıyla, memuruyla öğrencisiyle Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı vesilesiyle yapılan kutlama törenlerine katılmış ve kutlamalar adeta bir bayram havası içinde geçmiştir.

D. Onbeşinci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışı Vesilesiyle Meclis Başkanlığına Gönderdiği Kutlama Telgrafı ve Meclisin Cevabı

Bu konuyla ilgili olarak *Albayrak* gazetesinde “*Nisanın Yirmi Üçüncü Cuma Günü Ankara'da Küşâd Edilen Büyük Millet Meclisine Onbeşinci Kolordu-yı Hümayûn Kumandanlığı Tarafından Keşide Kılınan Telgraf Sureti*” başlığıyla bir haber yayımlanmıştır. Haberde, Onbeşinci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın Ankara'da Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderdiği bir telgrafla Meclisin açılışından duyduğu memnuniyeti ilettiği aktarılmıştır. Gazetenin haberine göre telgrafta, Nisan'ın yirmi üçüncü günü Cuma namazının Erzurum'un Narmanlı Câmi-i Şerifi'nde çok büyük bir cemaatle eda edildiği ve Hatm-i Şerif ile Mevlid-i Nebevi okunduğu bildirilmiştir. “*Sevgili Hakanımız ile Payitahtımızın*” ve diğer İslâm beldelerinin yakında kurtuluşuna ve istiklâline dualar edildiği dile getirilen telgrafta, her tarafın donatılmış olduğu da aktarılmıştır. Telgrafta ayrıca tebrik merasiminin yapılması için Hükümet Dairesine gidildiği ve çok parlak milli tezahüratlarda bulunulduğu ifade edilmiştir. Kazım Karabekir Paşa telgrafın sonunda Cenâb-ı Hak'tan Büyük Millet Meclisinin bütün çalışmalarında Allah'ın yardımına erişmesi temennisini dile getirmiş ve Onbeşinci Kolordunun, muhterem Meclisin emrine hazır olduğunu tam bir hürmetle arz etmiştir (Albayrak, 10 Mayıs 1920, s. 2; Akbulut vd., 2012: s. 276-277; Kocatürk, 1988: s. 155).

Onbeşinci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı vesilesiyle Meclis Başkanlığına gönderdiği kutlama telgrafına Büyük Millet Meclisi adına İkinci Başkan sıfatıyla Celaleddin Arif Bey cevap vermiştir. “*Onbeşinci Kolordu-yı Hümayûn Kumandanlığına*” başlığıyla kaleme alınan cevabi telgrafta, Büyük Millet Meclisinin açılışını tebrik için çekilen Komutanlık Telgrafnamesi'nin Meclis Heyet-i Umûmiyesinde okunduğu ve alkışlarla kabul edildiği bildirilmiş, ayrıca Meclisin hususi teşekkürleri dile getirilmiştir (Albayrak,

10 Mayıs 1920, s. 2; Akbulut vd., 2012: s. 276-277). Kazım Karabekir'in Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderdiği bu telgraf, milletin evlatlarının yine milletin emrinde olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Milletin bağrından çıkan ve membaı millet olan bu iki güç, *asker* ve *Meclis*, milletin kendilerine tevdi ettiği görevleri yerine getirebilmek için el ele vererek tek yürek halinde hareket etmişler ve Milli Mücadele'yi de başarıyla sonuçlandırmışlardır.

Kazım Karabekir Paşa'nın "Onbeşinci Kolordunun Meclisin emrine hazır olduğunu" bildirmesi yalnızca sözden ibaret kalmamış ve fiiliyata da geçirilmiştir. Nitekim TBMM Hükûmeti, Türk topraklarında yaşanmakta olan Ermeni işgal ve zulmüne son vermek amacıyla 8 Haziran 1920 tarihinde Doğu vilayetlerinde seferberlik ilan etmiştir. 13/14 Haziran'da da Onbeşinci Kolordu Komutanlığını Doğu Cephesi Komutanlığına dönüştürmüştür. Kolordu Komutanlığı, Doğu harekâtına yönelik olarak 13 Haziran 1920 tarihli bir harekât planı hazırlamış fakat planın uygulanması Eylül ayına ertelenmiştir (Dayı, 1996: s. 26). Sovyet tarafının arabuluculuk teklifi üzerine Ermenistan'a yapmayı planladığı askeri harekâtı erteleyen TBMM Hükûmeti, siyasi arenada yaşanan olumsuz gelişmeler üzerine Kazım Karabekir Paşa'nın uzun süredir ısrarla talep ettiği Şark Harekâtı'nı başlatma kararı almıştır. 28 Eylül 1920 tarihinde Ermenistan'a yönelik olarak başlatılan Türk taarruzu başarılı bir şekilde sürdürülmüş; Sarıkamış, Kağızman, Kars ve Gümrü Türk kuvvetlerinin eline geçmiştir (Atnur, 2011: s. 67). Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Doğu Cephesi Komutanlığı birliklerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinden aldığı yetkiyle başlattığı bu harekât neticesinde doğudaki ilk zafer kazanılmıştır. TBMM Hükûmeti kuvvetlerinin Ermenilere karşı elde ettiği bu zafer üzerine Türk ve Ermeni delegeleri arasında 2/3 Aralık 1920 tarihinde Gümrü Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma aynı zamanda Ankara Hükûmetinin ilk siyasi zaferi ve antlaşması olmuştur (Görgülü, 1993: s. 215-216).

3. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Öğüd Gazetesindeki Yanlıları

A. Konya Ovası'nın Sesi Öğüd Gazetesi

Öğüd gazetesi Selanikli Abdülgani Ahmed (Doyran) Efendi tarafından 1 Eylül 1917 tarihinden itibaren Afyon'da haftalık olarak çıkarılmaya başlanmıştır (Önder, 1994: s. 2863-2864). Öğüd, 1919 yılı Ekim ayına kadar Afyon'da yayımlanmaya devam etmiş, bu tarihten sonra Konya'ya nakledilerek yayın hayatını burada sürdürmüştür. Gazetenin başlık klışesinin altında, "*Âmâl-ı millîyeye hizmetkâr, menafî-i vataniyeye hürmetkâr ve müstakil'ül efkâr yevmi Türk gazetesidir*" cümlesine yer verilmiştir ki bu da gazetenin ulusal kurtuluş hareketinden yana olduğunu göstermelerinden biri olmuştur (Öztoprak, 1981: s. 10).

Öğüd'ün 1918 yılından itibaren Anadolu basınında bir "Milli Mücadele" başlatmış olduğu anlaşılmaktadır. Konya'daki ilk baskısını 1 Temmuz 1919 tarihinde 97. sayısı ile birlikte yapan Öğüd, daha başından itibaren Milli Mücadele'nin

yanında olduğunu açık açık yazmıştır. Gazete bir yandan Mustafa Kemal'in başlatmış olduğu Milli Mücadele ve Kuva-yı Milliye harekâtını yazılarıyla desteklerken, diğer yandan İtilaf Devletleri, özellikle de İngilizler aleyhinde sert ifadeler kullanmıştır. Bunun üzerine şehirdeki bir grup İtalyan askeri 26 Ocak 1920 sabahı *Öğüd* matbaasına gelerek matbaaya el koymuşlardır (Önder, 1994: s. 2864-2867). İngilizler; şehirde Milli Mücadele fikrinin doğmasında, filizlenmesinde ve gelişmesinde çok büyük hizmetleri olan, bu ulvi fikri destekleyen ve Anadolu'da yaşanan işgaller konusunda halkı aydınlatan *Öğüd* gazetesinin kapatılmasıyla Konya'daki Kuva-yı Milliye ruhunu ve sesini yok edeceklerini zannetmişlerdir (Avanas, 1998: s. 4, 34). Fakat yanıldıklarını onlar da kısa bir süre sonra anlamışlardır. Çünkü yaşanan gelişmelere Ankara sessiz kalmamış ve Mustafa Kemal Paşa, *Öğüd* gazetesinin İtalyanlar tarafından kapatıldığını bildiren Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığına gönderdiği cevabi telgrafta, bir başka gazete imtiyazı olarak onu yayımlamalarının uygun olacağını bildirmiştir (Kocatürk, 1999: s. 194). *Öğüd* gazetesinin kapatılması üzerine onun yerine 27 Ocak 1920 tarihinden itibaren *Nasihah* gazetesi yayımlanmaya başlanmıştır. Diğer yandan Heyeti Temsiliyesi namına Mustafa Kemal Paşa'nın *Öğüd* gazetesindeki İtalyan işgalinin kaldırılması yönünde İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri Komutanlığı nezdinde yaptığı girişimler sonuç vermiş ve İtalyanlar 5 Şubat 1920 tarihinde *Öğüd* gazetesini boşaltmışlardır. Bunun üzerine 17 Şubat 1920 tarihine kadar 23 sayı yayımlanmış olan *Nasihah* gazetesi, bu tarihte yerini yeniden *Öğüd* gazetesine terk etmiştir (Önder, 1994: s. 2870-2872).

O günlerde Anadolu'da her gün çıkarılan ilk gazete olan *Öğüd*, Mustafa Kemal Paşa'nın daveti üzerine 1921 yılı Temmuz ayından ve 699. sayısından itibaren Ankara'da yayımlanmaya başlanmıştır. Burada basılan nüshasının başlığının altında, "*Öğüd'ün Ankara Nüshası*" ifadelerine yer verilmiştir. Böylece *Öğüd*, Anadolu'nun iki şehrinde aynı zamanda neşredilen ilk gazete unvanını kazanmıştır (Coşar, 1964: s. 155, 160, 163). Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmadan önce Heyet-i Temsiliyeden alınan haberleri ve telgrafları yayımlayan, açılması sonrasında da Büyük Millet Meclisinin yayınlanması istediği haber ve beyannameleri sayfalarına taşıyan *Öğüd* gazetesi, 9 Mayıs 1923 tarihli ve 1146 sayılı nüshasıyla okuyucularına veda etmiştir (Önder, 1994: s. 2873, 2876).

B. *Öğüd* Gazetesinin Sesinden Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Anlam ve Önemi

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışına Anadolu'nun bağrından çıkan *Öğüd* gazetesi de duyarsız kalmamıştır. Konya'da yayımlanan ve Milli Mücadele'nin Anadolu'da yükselen seslerinden olan *Öğüd*, Türk tarihine altın harflerle yazılacak olan bu tarihi günü "*Milletin Kudretli Varlığını İsbah Eden Büyük Millet Meclisi Bugün Kuruldu*" manşetiyle okuyucularına duyurmuştur. Ayrıca manşetin hemen altında Türkiye Büyük Millet Meclisinin açıldığı günün anlam ve önemini en iyi şekilde ifade edebilmek için "*Büyük Gün*" başlığıyla bir makale yayımlanmıştır.

Öğüd gazetesinin makalesinde öncelikli olarak İstanbul'un işgaline değinilmiş ve İstanbul sokaklarında aydınların dayaklar atılarak sürüklendikleri, öldürüldükleri ve Sultan saraylarına girildiği dile getirilmiştir. Bütün bu yapılanların amacının ise bir milleti hakaretle, eziyetle, işkenceyle, süngüyle ve yumrukla yok etmek olduğu ifade edilmiştir. Makalede tüm bunları yapanlar zavallılar olarak nitelendirilmiş ve o gün Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisinin bütün bu zalim düşünceleri, vahşi tasavvurları bir hamlede kökünden koparan, ezen ve deviren bir kuvvet olduğu vurgulanmıştır. Makalenin devamında Meclis bir anıta benzetilmiş ve Anadolu'nun göbeğinden yükselen bu birlik ve varlık abidesinin Türk ve İslam'ın kudret ve azametini, namus ve şerefi için katlanacağı fedakârlıkların büyüklüğünü, milletin azim ve kararını tüm dünyaya göstermekte olduğu bildirilmiştir. Osmanlı tarihinin böyle bir günü ilk defa kaydettiğine dikkat çekilen makalede, gelecek nesillere de mesaj gönderilmiş ve evlatlarının bu satırları gözyaşlarıyla takip edecekleri, tarihin bu günü kaydeden sayfası huzurunda gurur ve iftiharla eğilecekleri, ataları olarak kendilerinin de bundan emin olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin büyük işler göreceği beklentisinin dile getirildiği makalede Meclis, anavatanın kurtarıcı sesi olarak da nitelendirilmiştir. Nitekim milyonlarca insanın, milyonlarca tevhit ehlinin yaşlı gözleriyle ve imanlı kalpleriyle son ümitleri olan anavatanlarının kurtarıcı sesini beklemekte olduğu dile getirilmiş ve anayurdun her köşesinden seçilerek gönderilen milletvekillerinin bu sesinin Ankara'dan işitileceği belirtilmiştir (Öğüd, 23 Nisan 1920, s. 1). Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının Türk milleti için anlam ve önemi net bir şekilde ortaya konulmuştur.

C. *Öğüd* Gazetesinin Penceresinden Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Konya'daki Yankıları ve Yapılan Törenler

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Konya'da da sevinçle karşılanmış ve törenlerle kutlanmıştır. Meclisin açılışı ve silesiyle gerçekleştirilen bu kutlamalar basında da yer almıştır. Nitekim *Öğüd* gazetesinin bu konuyla ilgili olarak "*Büyük Millet Meclisi-Konya'da Merasim*" başlığıyla verdiği habere göre, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ankara'da kuruluşu şerefine Konya'da da olağanüstü bir tören yapılmıştır. Bu münasebetle Cuma namazından önce Vali ve Kumandan Beyefendiler ile askeri ve mülki ileri gelen devlet adamları, bütün memurlar, eşraf ve beldenin ileri gelenleri erkenden Kapu Cami-i Şerifi'ne gelmişlerdir. Burada hafız efendiler tarafından Hatm-i Şerif ile Buhârî-yi Şerifler okunmuş ve bunlar, hazır bulunanlar tarafından derin bir vecd ve sükûnetle dinlenmiştir. Sonra Halife ve Hakan'ın, memleket ve milletin selâmet ve saadeti ile hakkı olan istiklâl ve hürriyetine bir an evvel kavuşabilmesi için dua edilmiştir. Namazdan sonra ise Hükûmet Konağında düzenlenen törende bütün memur, eşraf ve beldenin ileri gelenleri Vali Beyefendi'yi resmi olarak tebrik etmişlerdir. Aynı şekilde Kumandan Beyefendi nezdinde de kutlama merasimi yapılmış ve kendisi resmi olarak tebrikleri kabul etmiştir (Öğüd, 24 Nisan 1920, s. 1). *Öğüd* gazetesinde yayımlanan haberden de anlaşılmaktadır ki Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı Anadolu'nun

birçok vilayetinde olduğu gibi Konya'da da sevinçle karşılanmış ve törenlerle kutlanmıştır. Konya'daki kutlamalarda sırasıyla camilerde dini, Hükûmet Konağı ile Askeri Karargâhta resmi törenler gerçekleştirilmiştir. Böylece Konya halkı ile askeri ve mülki erkân Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı vesilesiyle yaşanan sevince hep birlikte ortak olmuşlardır (Öğüd, 25 Nisan 1920, s. 1).

4. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının İzmir'e Doğru Gazetesindeki Yankıları

A. Batı Anadolu'nun Sesi İzmir'e Doğru Gazetesi

Milli Mücadele döneminin ilk yıllarında Balıkesir'de yayımlanan *İzmir'e Doğru* gazetesi, 16 Kasım 1919 - 27 Haziran 1920 tarihleri arasında 74 sayı olarak basılmıştır. Gazete, Milli Mücadele'nin hizmetinde ve yanında olduğunu başlığının altında yer verdiği "*Harekât-ı Millîye'nin hâdim ve mürevvicidir*" cümlesi ile net bir şekilde ortaya koymuştur. Ayrıca "*Âmâlî Millîye'yi müdafaa edecek yazılar kabul edilir*" cümlesiyle de hangi amaca dönük bir yayın faaliyetinde bulunduğunu açıklamıştır (Öztoprak, 1981: s. 12). Balıkesir Kuva-yı Milliye Kargâhını teşkil edenlerin amaçlarını ve fikirlerini köylere kadar iletip anlatacak ve aynı zamanda işgal altında inleyen İzmir'e de ümit taşıyacak bir gazetenin gerekliliğine inanmış olanlar, 16 Kasım 1919 tarihinde *İzmir'e Doğru*'nun 1 numaralı ilk nüshasını çıkarmışlardır (Coşar, 1964: s. 25).

İzmir'e Doğru gazetesinin sahipliğini Hüseyin Vasıf (Çınar) Bey ve başyazarlığını da Mustafa Necati Bey yapmıştır (Öztoprak, 1981: s. 12). Yazı müdürlüğünü, muhabirliğini, muhahhahlığını ise Esad (Çınar) Bey yürütmüştür. Gazetenin başyazarları Mustafa Necati Bey ile Hüseyin Vasıf (Çınar) Bey tarafından kaleme alınmıştır. Bunlardan Mustafa Necati Bey ilk Büyük Millet Meclisine üye seçilmiş, Milli Eğitim Bakanı olarak hazırlanmasında büyük rol oynadığı Harf İnkılâbının ilk sonuçlarını göremeden 1929 yılında vefat etmiştir (Coşar, 1964: s. 23). Mustafa Necati Bey, Milli Mücadele döneminde *İzmir'e Doğru* gazetesinde kaleme aldığı yazılarıyla Milli Mücadele'nin özünü ve felsefesini ortaya koymuştur. Kuva-yı Milliye'nin gelişmesinde, vatan sevgisinin yayılmasında ve halkın Milli Mücadele'ye yardımlarının artmasında onun çok büyük çalışmaları olmuştur (İlgürel, 1999: s. 18-19). Hüseyin Vasıf (Çınar) Bey ise Balıkesir'e gelmeden önce İzmir'de düzenlenen Batı Anadolu Kongresi'ne katılarak burada ateşli konuşmalar yapmıştır. İzmir Redd-i İlhak Cemiyetinin de kurucuları arasında yer almış, kardeşi Esat Bey ile Balıkesir'e gelerek burada Kuva-yı Milliye'nin teşkilatlanması çalışmalarına katılmıştır. Hüseyin Vasıf (Çınar) Bey'in en önemli görevlerinden birisi kısa zamanda bölgenin en çok aranan ve okunan gazetesi olan *İzmir'e Doğru*'yu çıkarması olmuştur. 22 Temmuz'da başlayan Yunan taarruzu esnasında cephenin en ön saflarında yer alan Vasıf Bey, Türk kuvvetlerinin geri çekilmesiyle birlikte Bursa ve Eskişehir üzerinden Ankara'ya gelmiştir. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından

sonra ise Türkiye Büyük Millet Meclisinin ikinci, üçüncü ve dördüncü dönemlerinde milletvekilliği yapmıştır. İstiklal Mahkemesi Savcılığı ve Maarif Vekilliği'nin yanı sıra Prag, Peşte, Roma ve Moskova Büyükelçiliği görevlerinde bulunmuş olan Vasıf Çınar Bey, son görevinde rahatsızlanarak 3 Haziran 1935 tarihinde vefat etmiştir (Özdemir, 2001: s. 49-52). Kardeşi Esad (Çınar) Bey ise Balıkesir'in işgali üzerine Ankara'ya çekilmiş ve orada Mustafa Kemal Paşa'nın kâtipliğini yapmıştır (Coşar, 1964: s. 23).

Mustafa Necati, Hüseyin Vasıf ve Esad Beylerin gayretleriyle Milli Mücadele'nin Batı Anadolu'dan yükselen sesi olan ve Balıkesir Kuva-yı Milliye Karargâhının sözcülüğünü de üzerine almış olan *İzmir'e Doğru* gazetesi, kuvvet kaynağını yalnızca vatan sevgisi ve bu uğurdaki mücadele azminden almıştır. Bütün Ege'de mücadele ruhunu yayan (Coşar, 1964: s. 25, 34), vatan sevgisi ve azmin bir ürünü olan *İzmir'e Doğru* gazetesi önceleri haftada iki kez olarak basılmış, 28 Ocak 1920 tarihinden itibaren de haftada üç gün olarak yayımlanmaya başlanmıştır. Gazete, Balıkesir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine 27 Haziran 1920 tarihinde 74. sayısı ile okuyucularına veda etmiştir (Öztoprak, 1981: s. 12).

B. İzmir'e Doğru Gazetesinin Sayfalarından Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Duyurulması

Milli Mücadele'nin Batı Anadolu'dan yükselen sesi *İzmir'e Doğru* gazetesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışını 25 Nisan tarihli nüshasında "*Meclis-i Milli-i Kebirimizin Küşâdı*" başlığıyla okuyucularıyla paylaşılmıştır. Gazetenin haberinde *Meclis-i Mebusanın* İngilizlerin ve Ferid Paşa Hükûmetinin zulüm ve baskısının bir sonucu olarak kapatıldığı ifade edilmiş ve bunun üzerine millî hâkimiyetimizin temsilcisi olmak üzere 23 Nisan günü Ankara'da Büyük Millet Meclisinin açıldığı duyurulmuştur. Haberde bütün vilayet ve liva delegelerinden oluşan Büyük Millet Meclisinin süratle göreve başladığı belirtilmiş ve bu konuyla ilgili olarak Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından *Karesi Müdafaa-i Hukuk Riyasetine* gönderilen telgrafa da yer verilmiştir (İzmir'e Doğru, 25 Nisan 1920, s. 2). *İzmir'e Doğru* gazetesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı esnasında Hacı Bayram-ı Veli Camii'nden başlayarak üyelerinin en yaşlısı sıfatıyla Sinop mebusu Şerif Bey'in Meclis Başkanlığı kürsüsünde hâzırına yaptığı konuşmayı da içeren bir haberi de "*Büyük Millet Meclisi*" başlığıyla okuyucularına aktarmıştır (İzmir'e Doğru, 9 Mayıs 1920, s. 2). Böylece Ankara'da yaşanan heyecanı ve coşkuyu bir nebze de olsa okuyucularına yaşatmayı amaçlamıştır.

C. İzmir'e Doğru Gazetesinin Satır Aralarından Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Anlam ve Önemi

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının anlam ve önemini Batı Anadolu'dan yansıtan haber, *İzmir'e Doğru* gazetesinin 28 Nisan 1920 tarihli nüshasında yayımlanmıştır. Gazetede "*Meclis-i Kebir-i Milli*" başlığıyla yayımlanan haberde,

Meclisin Anadolu için anlam ve önemini dile getiren ifadelere yer verilmiştir. Nitekim *Meclis-i Kebîr-i Millînin* Anadolu'nun duygu, istek ve arzu birliğini sağladığı belirtilmiş ve milletimizin umumi görevlerini Allah'ın yardımıyla üzerine alarak vatan görevine süratle başladığı ifade edilmiştir. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi Anadolu'nun duygu, istek ve arzu birlikteliğinin vücut bulduğu mekân olarak nitelendirilmiş ve millet adına yüklendiği görevinin de vatan görevi olduğu vurgulanmıştır. Haberde ayrıca mebusların niteliklerine de değinilerek milletin güvenini alan kişilerden oluşan bu yüce kuvvetin Allah'ın yardımıyla hayırlı işler başarması temennisi dile getirilmiştir (İzmir'e Doğru, 28 Nisan 1920, s. 2).

Diğer yandan Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının anlam ve önemi, *İzmir'e Doğru* gazetesinin önemli kalemlerinden Hüseyin Vasıf (Çınar) Bey tarafından "*Büyük Millet Meclisi*" başlıklı bir makalede de ele alınmıştır. Hüseyin Vasıf Bey makalesinde Meclisin açılışının Anadolu için ne anlam ifade ettiğine değinmiş ve içinde bulunulan süreçte Anadolu'nun tamamının hayat ve istikbali için bir tek birlik çatısı ve kahramanlık etrafında toplandığını belirtmiştir. 23 Nisan milli tarihinde Anadolu'nun yetkili temsilcilerinden meydana gelerek müzakerelere başlayan Büyük Millet Meclisinin artık bütün milletin tek dayanağı, sığınağı ve dimağı olduğunu bildirmiştir. Ayrıca tarihin bu birliktelik örneğini daima hayret ve kutsallığıyla anacağını, ortaya konulan bu birliktelik örneğinin İstanbul'u işgal etmekle Müslümanlığı felç etmeyi ümit etmenin aslında gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hayal olduğunun da ispatı olduğunu savunmuştur.

Hüseyin Vasıf Bey makalesinin devamında kendilerinin başsız ve ruhsuz bırakılmak istendiğini fakat bunu yapanların karşılarında heyecanlı, coşkulu, gayretli ve kararlı bir kalbi, Büyük Millet Meclisini bulduklarını ifade etmiştir. Bu coşkuyla çarpan milli kalpten fıskıracak olan hayat suyunun hiç şüphesiz İslamiyet'in varlığının ve hukukunun kurtuluşuna kefil olacağını bildirmiştir. Ayrıca bütün milletin Büyük Millet Meclisinin etrafında bir araya gelerek düşmanlarına karşı başlattığı bu mücadelenin İslam âleminde de yankılanacağını, ses getireceğini ve yüzleşmelere vesile olacağını düşündüğünü dile getirmiştir. İşte o zaman kendilerini, Türkleri ve Müslümanları mahvetmeyi bir siyaset ilkesi kabul eden İngilizlerin artık heybetli tarihlerinin son fasıllarını görmeye içlerinin kan ağlayacağını savunmuştur. Vasıf Bey, Meclisi bir anıta benzetmiş ve milli tarihimizin en ulvi bir abidesi olan Büyük Millet Meclisinin vatanın kurtuluşundan doğan zafer manzumeleriyle son milli sesini yükseltmeye muvaffak olacağını dile getirmiştir. Vatanın her köşesinden kopup gelen bu coşkun kudret ve samimiyetini, düşmanlarının dahi takdir etmeye mecbur olduklarını çünkü dünyada en meşru ve sağlam hakkın müdafaa ve yaşama hakkı olduğunu bildirmiştir. Vasıf Bey'in makalesinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının Anadolu ve millet için ifade ettiği anlam ve önemi ortaya koyan görüşlere yer verilmiş olması ve Meclise çeşitli benzetmeler yapılması, Meclisi Anadolu'nun penceresinden ve milletin gözünden görebilmek ve onun Türk tarihindeki yerini anlayabilmek adına önem arz etmektedir. Burada altı çizilmesi gereken bir diğer

önemli husus da makalede dünyada en meşru ve sağlam hakkın müdafaa ve yaşama hakkı olduğunun dile getirilmiş olmasıdır. Şöyle ki Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesi'nin ilanından daha 15 ila 20 yıl öncesinde dünyada en meşru ve sağlam hakkın yaşama hakkı olduğu Anadolu'dan tüm dünyaya haykırılmıştır. Bu da Vasıf Bey'in makalesini evrensel değerlere yaptığı vurgu bakımından anlamlı ve önemli kılmaktadır.

Vasıf Bey makalesinin son kısmında ise mebusların niteliklerine değinmiş ve Büyük Millet Meclisinin, vatanın her tarafından umumun oyuyla gerçek bir seçimle temsil yetkisini elde eden ve her livanın en namuskâr ileri gelenlerinden ve aydınlarından oluştuğunu ifade etmiştir. Makalesinde Büyük Millet Meclisinin kararlarına milletin bütün fertleri tarafından itaat edileceğini dile getiren Vasıf Bey, Meclisi bir membaa benzetmiş ve artık Anadolu'nun bir ilham ve harekât pınarı olduğunu ve çok bereketli olan bu kıymetli membaın yeni şeyler ortaya koyacağını vurgulamıştır (İzmir'e Doğru, 2 Mayıs 1920, s. 1). Makalede Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararlarına milletin her ferdinin itaat edeceğinin ifade edilmiş olması milletin, meclisinin emrinde olduğunu vurgulaması bakımından önemlidir. Böylece millete, meclisinin kararlarına uyma ve onları yerine getirme yükümlülüğü verilmiştir. Son satırlar ise Anadolu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisine bakışını bir kez daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Gerçekten de burada ifade edildiği gibi bu münbit pınardan beslenen Anadolu, Milli Mücadele'yi zaferle taçlandıracaktır.

D. İzmir'e Doğru Gazetesi'nin Penceresinden Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının Balıkesir'deki Yankıları ve Yapılan Törenler

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı Anadolu'nun diğer şehirlerinde olduğu gibi Balıkesir'de de coşkuyla kutlanmıştır. Nitekim bu konuyla ilgili olarak *İzmir'e Doğru* gazetesinde “*Meclis-i Millî-i Kebirimizin Küşâdı*” başlığı içeriğinde yer alan haberde, Balıkesir'de olağanüstü resmi törenler yapılarak bu milli ve mukaddes günün kutsandığı bildirilmiştir. Balıkesir'deki törende Paşa Camii'nde toplanan binlerce kişi saf bir kalple ve samimi bir niyetle memleketin selameti için dua etmiştir. Ayrıca okunan Hatm-i Şerif'in duası sonrası Mevlid-i Şerif okunmuş ve Cuma namazından sonra Heyet-i Merkeziye Reisi Vehbi Beyefendi tarafından mevcut durum anlatılmış ve etraflıca açıklanmıştır. Milli birlik ve gayenin gerekliliği birçok delilleri ile izah edildikten sonra Kuva-yı Milliye'nin meşruiyeti hakkında açıklamalar yapılmıştır. Namazdan sonra ise ilk olarak Hükümet Dairesinde Mutasarrıf Beyefendi ziyaret edilerek kendisine tebrikler sunulmuş ve akabinde Komutanlık Makamına geçilerek orada da Miralay Avni Beyefendi tebrik edilmiştir. Şehirde akşama kadar mızık ve davullar çalınarak Büyük Millet Meclisinin açılışı sevinçle duyurulmuştur. *İzmir'e Doğru* gazetesinin haberinde Meclisin “vahdet-i milliyeyi” sağlayacağına olan inanç da dile getirilmiş ve Balıkesir halkının milli birliği sağlayacak olan *Meclis-i Millîden* çok ümitli olduklarını bu şekilde gösterdikleri ifade edilmiş ve Büyük Millet Meclisi üyelerine başarılar dilenmiştir. Haberde, alı-

nan telgraflara dayanılarak bütün kaza ve nahiyelerine varıncaya kadar Balıkesir halkının bu sevince ortak olduğunun anlaşıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca milletin bu şekildeki birlikteliğinin ve güzel arzuları uğrunda ortaya koyduğu gayret ve fedakârlıklarının hakikaten takdire değer olduğu dile getirilmiştir (İzmir'e Doğru, 25 Nisan 1920, s. 2).

İzmir'e Doğru gazetesinde kısaca da olsa Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının Bursa'daki kutlamalarına da yer verilmiştir. Gazetenin bu konudaki haberinde Bursa Vali Vekili Bekir Sami imzasıyla Heyet-i Merkeziyeye gönderilen telgrafta, Bursa'da Cami-i Kebir'de Cuma namazının kılınmasından sonra Hatm-i Şerif okunduğu ve tam bir hürmetle tebrik merasiminin yapıldığı bildirilmiştir. *İzmir'e Doğru* gazetesi buradan hareketle yaptığı değerlendirmede Anadolu'nun bu cihan kavgasında ortaya koyduğu bu harikulade milli birliğin, onun güzel vasfının ve erdeminin anlaşılmasının en büyük delili olduğunu vurgulamıştır (İzmir'e Doğru, 25 Nisan 1920, s. 2). Böylece Anadolu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi etrafında tek yumruk halinde toplanarak hareket etmesi, Anadolu halkının faziletinin en büyük kanıtı olarak nitelendirilmiştir. *İzmir'e Doğru* gazetesinde yayımlanan haberler de göstermektedir ki Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı tıpkı Kastamonu, Erzurum, Konya, Bursa ve Anadolu'nun diğer vilayetlerinde olduğu gibi Balıkesir'de de hem dini hem de resmi törenlerle kutlanmıştır. Balıkesir halkı da yapılan kutlamalarla bu tarihi günde Anadolu'nun sevincine ortak olmuştur.

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve sonrasında başlayan haksız işgaller karşısında Türk milleti harekete geçmiş ve Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde Milli Mücadele hareketini başlatmıştır. Bu süreçte tarihi bir gelişme yaşanmış ve bağımsızlık mücadelesinin başarıyla yönetilmesini sağlayacak ve kurucu meclis rolünü üstlenerek tam egemenlik, özgürlük ve yeni bir devlet kurma işlevlerini başarıyla bir araya getirecek olan Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Kadim Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan ve cumhuriyete giden yolda atılan bu önemli adım, dönemin zor şartları altında ve kısıtlı imkânlarla varlıklarını sürdürmeye çalışan Milli Mücadele'nin yanında ve safında yer alan fedakâr Anadolu basınında da yer almıştır. Nitekim buradan hareketle çalışmada bu fedakâr gazetelerden, Anadolu'nun güvencesinden Kastamonu'da *Açıksöz*, Erzurum'da Albayrak, Konya'da *Öğüd* ve Balıkesir'de *İzmir'e Doğru* gazetelerine kulak verilmiş ve bu tarihi olayın Anadolu için anlam ve önemi onların gözünden ve dilinden aktarılmaya çalışılmıştır. Kaynağı bir asır öncesine dayanan bu bilgi ve bulgular maziden âtiye, atadan toruna bir mesaj olarak addedilmiş ve bu hassasiyetle değerlendirilmiştir.

Yapılan uzun soluklu çalışma neticesinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının Anadolu'da yaşattığı sevinç, coşku ve heyecanın Anadolu basınında geniş bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir. Gerek kaleme alınan makalelerde gerekse yapılan konuşmalarda bu durum net bir şekilde ortaya konulmuştur. Nitekim ilk olarak

TBMM'nin “*Meclis-i Millî, Meclis-i Millî-i Kebir, Meclis-i Kebir-i Millî, Meclis-i Fevkalâde-i Millî, Meclis-i Âlî, Büyük Meclis, Büyük Millet Meclisi, İkinci Millet Meclisi*”, vb. isimlerle adlandırıldığı görülmüştür. Meclisin açıldığı gün, anlam ve önemine binaen “Büyük Gün” ve “Hakiki Bayram” olarak nitelendirilmiş ve bu günün Türk tarihinin eşsiz bir sahifesini oluşturduğu ifade edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının Anadolu’da askeri ve mülki erkânın yanı sıra halkın da katılımıyla hem dini hem de resmi törenlerle coşkulu bir şekilde kutlandığı görülmüştür.

Meclisin açılışıyla ilgili olarak kaleme alınan makalelerde ise İstanbul’un işgalinden ve Meclis-i Mebusanın basılmasından duyulan rahatsızlık dile getirilmiş, Türk aydınlarının ve mebusların birer birer tutuklanmalarına tepki gösterilmiş ve parlamentoların milletler için önemine vurgu yapılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının Anadolu ve Türk milleti için ne anlam ifade ettiği, bu tarihi açılışın kimlere nasıl bir cevap olduğu dile getirilmiştir. Anadolu’nun Meclise bakışı aktarılmış, Meclisin görevleri ve Meclisten beklentiler sıralanmıştır. Buna göre Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin bütün haklarını muhafaza ve müdafaa ile vazifelenirilmiş ve Meclis, gerek Türk vatanının gerekse İslam âleminin kurtarılmasının ve selamete kavuşturulmasının bir teminatı olarak görülmüştür. **Millet-Meclis ilişkisine değinilmiş, Türk milleti ve Türkiye Büyük Millet Meclisi arasındaki duygusal bağa atıf yapılmıştır. Ayrıca milletvekillerinin karakterlerine ve Anadolu’nun kendilerinden beklentilerine de yer verilmiştir. Onlardan görevlerini yaparken tamamen görevlerine odaklanmaları ve vazifeleri dışında hiçbir şeyle meşgul olmamaları istenmiştir.**

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Mücadele’nin yanında ve safında yer alan Anadolu basınında milli hâkimiyetin temsilcisi olarak zikredilmiş, Anadolu’nun göbeğinden yükselen birlik ve varlık abidesine benzetilmiş ve anavatanın kurtarıcısı sesi olarak addedilmiştir. Ayrıca Anadolu’nun duygu, istek ve arzu birlikteliğinin vücut bulduğu mekân olarak görülmüş ve millet adına yüklendiği görevin de vatan görevi olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında Meclis bütün milletin tek dayanağı, sığınağı ve dimağı olarak vurgulanmıştır. Aynı zamanda heyecanlı, coşkulu, gayretli ve kararlı bir kalp olarak nitelendirilmiş, bir membaa benzetilmiş ve Anadolu’nun ilham ve hareket pınarı olarak zikredilmiştir. Diğer yandan Anadolu ve İstanbul ahalisinin yaralı vatanın başucunda yekvücut olarak saf bağladığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin vereceği sözlü ve yazılı emirleri beklemekte olduğu ifade edilmiştir. Böylece Türk milletinin tek yumruk ve tek yürek halinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin emrinde olduğu vurgulanmıştır.

Kaynakça

Akbulut, Dursun Ali. (2006). *Albayrak Olayı, Milli Mücadele Başlarında Halk Hükümeti Kurma Girişimi Erzurum 1920*. İstanbul: Temel Yayınları.

- Akbulut, Dursun Ali; Aslan, Yavuz; Aslan, Betül; Başak, Tolga; Erdem, Ömer; Öncü, Ali Servet; Uca, Alaattin; Yüksel, Mevlüt. (2012). *Yüce Yurttan Yükselen Ses Albayrak 1919-1921 Tıpkıbasım ve Yeni Türk Alfabesiyle* (2. bs.). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Akşin, Sina. (1998). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C. 2. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atatürk, Kemal. (2003). *Nutuk 1919-1927*. Zeynep Korkmaz (Bugünkü Dille Yay. Haz.). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atnur, İbrahim Ethem. (2012). "Moskova ve Kars Antlaşmalarına Göre Nahçıvan", *3. Uluslararası Kafkasya Tarih Sempozyumu (Kars Antlaşması ve Bölgesel Etkileri) 13-15 Ekim 2011*. (s. 65-75). Kars: Kafkas Üniversitesi Yayınları.
- Avanas, Ahmet. (1998). *Milli Mücadele'de Konya*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Coşar, Ömer Sami. (1964). *Milli Mücadele Basımı*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Dayı, S. Esin. (1996). "1918-1920 Yılları Arasında Iğdır ve Çevresindeki Siyasi Gelişmeler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 5, s. 1-27.
- Dursunoğlu Cevat. (1998). *Milli Mücadele'de Erzurum* (2. bs.). İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Eski, Mustafa. (1995). *Kastamonu Basınında Milli Mücadele'nin Yankıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gökbilgin, M. Tayyib. (2011). *Milli Mücadele Başlarken, Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Görgülü, İsmet. (1993). *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922, Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gürer, Turgut. (2006). *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl* (2. bs.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.
- İlgürel, Mücteba. (1999). *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*. İstanbul: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- İnan, Afet. (2011). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler* (9. bs.). Arı İnan (Yeni Bas. Haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Jaeschke, Gotthard. (1989). *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)* (2. bs.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kansu, Mazhar Müfit. (1988). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C. 2.* (3. bs.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kocatürk, Utkan. (1988). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938* (2. bs.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kocatürk, Utkan. (1999). *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Önder, Mehmet. (1994). "Milli Mücadelenin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi (1917-1923)", *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C. VI, Ankara 22-26 Eylül 1986.* (s. 2863-2876). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özdemir, Zekeriya. (2001). *Balıkesir Bölgesi'nde Milli Mücadele Önderleri* (2. bs.). Ankara: y.y.
- Öztoprak, İzzet. (1981). *Kurtuluş Savaşında Türk Basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sarıhan, Zeki. (1993). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I (Açıklamalı Kronoloji), Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sarıhan, Zeki. (1994). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II (Açıklamalı Kronoloji), Erzurum Kongresi'nden TBMM'ye (23 Temmuz 1919-22 Nisan 1920)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Selek, Sabahattin. (2000). *Anadolu İhtilali, Mondros Mütarekesinden Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğuşuna Kadar Ulusal Savaşımızın Belgeseli, C. 1.* İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Selvi, Haluk. (2000). *Milli Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Tansel, Selahattin. (1973/1). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. 1.* Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.
- Tansel, Selahattin. (1973/2). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. 3.* Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.
- Tunaya, Tarık Zafer. (2002). *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938), Mütareke, Cumhuriyet ve Atatürk, C. 2.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türkmen, Zekeriya. (2001). *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Türkmen, Zekeriya. (2002). "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII (53). 319-372.

Gazeteler

Açıksöz

Albayrak

Öğüd

İzmir'e Doğru